

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Савчук Олена Олександрівна

УДК 349.6 (477) : 630 (094)

ПРОЦЕДУРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ
У ЛІСОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник

– доктор юридичних наук, професор **Гетьман Анатолій Павлович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, проректор з наукової роботи, академік Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Єрмоленко Володимир Михайлович**, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука.

– кандидат юридичних наук, доцент **Зуєв Віталій Анатолійович**, Університет митної справи та фінансів, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться 26 жовтня 2015 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 16 вересня 2015 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конституцією України у ст. 13 визначено особливий правовий режим лісів на території України. Встановлено, що вони є об'єктами права власності Українського народу, від імені якого ці права здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією, а отже кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Таким чином, громадяни чи органи влади, реалізуючи вказане право, вступають у відповідні правовідносини.

Згідно із Лісовим кодексом України (далі – ЛКУ) лісові відносини – це суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпорядження лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та стале використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства (ст. 2 ЛКУ). Норми ЛКУ регламентують матеріальні і процедурні правовідносини. Матеріальні норми визначають правове становище суб'єктів, зміст їх прав та обов'язків, підстави виникнення та припинення тощо.

Проте для забезпечення існування вищеназваних відносин важливого значення набуває процедура їх реалізації, яка закріплює необхідний порядок дій. Однак на сьогодні не проводилося комплексного дослідження лісових процедурних правовідносин, немає чіткої регламентації здійснення відповідних процедур.

Науковим підґрунтям для проведення даного дослідження послужили праці таких відомих українських вчених у галузі екологічного права: В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, В. Л. Бредіхіної, А. П. Гетьмана, Т. В. Єрмолаєвої, В. А. Зуєва, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Д. В. Ковальського, В. В. Костицького, М. В. Краснової, В. В. Носіка, А. М. Мірошніченка, Н. Р. Малишевої, С. В. Разметаєва, А. К. Соколової, П. В. Тихого, О. М. Ткаченко, М. В. Черкашиної, В. С. Шахова, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та ін.

При підготовці дисертації також були використані праці науковців у сфері загальної теорії права: С. С. Алексєєва, В. М. Горшенєва, О. В. Петрішина, В. М. Протасова, П. М. Рабіновича, О. О. Сидоренка та ін. Окрім того, важливою теоретичною базою для дисертаційного дослідження стали наукові розробки представників юридичної науки країн СНД: С. Б. Байсалова, М. М. Бринчука, В. Ф. Горбового, О. С. Колбасова, В. В. Петрова, М. О. Сиродоева та інших правознавців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі екологічного права Національного

юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка нових наукових положень про правову природу, особливості процедурних лісових правовідносин, а також вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізму реалізації матеріальних норм даних правовідносин.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- дослідити витоки еколого-процесуальних та процедурних лісових правовідносин;
- розробити авторське визначення процедурних правовідносин у лісовому законодавстві;
- надати характеристику особливостей процедурних лісових правовідносин;
- порівняти еколого-процесуальні та процедурні лісові правовідносини;
- визначити склад процедурних лісових правовідносин;
- встановити підстави виникнення, зміни та припинення процедурних лісових правовідносин;
- визначити окремі види лісових процедурних правовідносин у сфері використання та відтворення лісових ресурсів із метою їх вдосконалення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають із приводу володіння, користування та розпорядження лісами, охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів, що регулюються нормами чинного законодавства, зокрема ЛКУ.

Предметом дослідження є процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали такі методи, як: історико-правовий, системно-структурний, порівняльний, логіко-юридичний та метод наукового узагальнення. При з'ясуванні сутності та специфіки об'єкта, суб'єктного складу, змісту процедурних лісових правовідносин застосовувалися переважно історико-правовий, системно-структурний методи і метод наукового узагальнення. Проведення аналізу процесуальних та матеріальних лісових правовідносин стало можливим завдяки використанню логіко-юридичного та порівняльного методів. За допомогою порівняльно-правового, системно-структурного, логіко-юридичного методів було визначено окремі види лісових правовідносин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням поняття, особливостей, складу, підстав виникнення, зміни та припинення процедурних правовідносин у лісовому законодавстві України.

Основні теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи конкретизуються в таких положеннях:

уперше:

– наведено авторське визначення поняття «процедурні лісові правовідносини», яке пропонується розуміти як встановлений законодавством порядок, послідовність дій щодо регулювання лісових відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення й використання лісових ресурсів;

– виокремлено специфічні ознаки процедурних лісових правовідносин, а саме: 1) це суспільні відносини, що мають форму правових; 2) виникають з приводу володіння, користування, розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; 3) характеризуються: а) поетапністю, оскільки процедурні відносини передбачають здійснення певних дій у певному порядку; б) структурованістю відносин; в) публічністю (процедурним лісовим правовідносинам притаманний публічний характер, вони виникають у процесі діяльності уповноважених суб'єктів); г) індивідуальністю, у лісовому законодавстві передбачені відповідні процедури по кожному з видів правочину: з приводу володіння, з приводу користування, розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; д) законодавчим закріпленням (врегулювання процедурними нормами лісового законодавства, зокрема ЛКУ); е) наявність у одного з суб'єктів процедурних лісових правовідносин владних повноважень;

– проведено співвідношення процедурних лісових та еколого-процесуальних правовідносин, визначено їх спільні та відмінні риси. Спільними для цих правовідносин є такі риси: 1) розглядаються як необхідні складові реалізації матеріальних норм екологічного та лісового законодавства; 2) характеризуються складною правовою структурою, що проявляється в наявності декількох суб'єктів правовідносин; 3) мають обов'язково одного з суб'єктів із владними повноваженнями. Відмінності між розглянутими правовідносинами полягають в тому, що: 1) процесуальні правовідносини значно ширші за процедурні, а отже, вони співвідносяться як загальне й часткове; 2) процесуальні правовідносини націлені на захист прав суб'єктів або спрямовані на забезпечення невідворотності негативних наслідків для правопорушників,

а процедурні мають забезпечити послідовність дій, які повинен вчинити суб'єкт даних правовідносин;

– встановлено, що суб'єктами процедурних лісових правовідносин є громадяни, юридичні особи, органи державної влади та місцевого самоврядування, які діють відповідно до законодавства України. Зазначених суб'єктів можна поділити на дві групи: громадяни та юридичні особи, що є безпосередньо заінтересованими у реалізації власних інтересів, інші суб'єкти, які відіграють роль допоміжних у лісових правовідносинах і виступають регуляторами для забезпечення встановленого законодавством порядку вчинення відповідних дій у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів;

– визначено зміст процедурних лісових правовідносин, під яким слід розуміти процедурні права та обов'язки суб'єктів названих відносин (громадян, юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування) у сфері володіння, користування та розпорядження лісами і забезпечення охорони, відтворення і використання лісових ресурсів, а також поведінку цих учасників.

Удосконалено:

– підходи до поділу об'єктів лісових процедурних правовідносин. Разом із зовнішнім та безпосереднім об'єктом пропонується виокремити ще один вид – регулюючий, що має на меті забезпечення відповідної процедури реалізації встановлених законодавством дій, їх порядок (послідовність);

– наявні наукові підходи до розуміння співвідношення понять «процес» та «процедура» які можливо згрупувати таким чином: 1) вони є тотожними, а отже, немає потреби в їх розмежуванні. Прихильники цього бачення дотримуються думки, що в терміні «юридична процедура» немає сенсу, а звідси достатньо використання в юридичній практиці поняття «юридичний процес»; 2) процес є різновидом юридичної процедури, він спрямований на реалізацію матеріальних правовідносин; 3) між цими поняттями не існує нічого спільного, їх поєднує тільки те, що вони є юридичними категоріями; 4) процес розглядається як сукупність юридичних процедур.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

– співвідношення понять «юридичний процес» та «юридична процедура», а саме: «юридичний процес» визнається ширшим за процедуру, тому що в одному випадку може включати визначену комплексну правову процедуру в цілому, завдяки якій вирішується конкретне юридичне завдання, а в іншому – може здійснюватися за певною юридичною процедурою.

- первинність матеріальних норм по відношенню до процесуальних;
- триланкового підходу до структури процедурного правовідношення, до якого входять такі елементи, як: суб'єкти, об'єкт і зміст;
- підстав виникнення, зміни та припинення процедурних лісових правовідносин: волевиявлення суб'єктів правовідносин, правомірні і неправомірні дії, адміністративний акт, договір;
- поділу неправомірних дій у процедурних правовідносинах у лісовому законодавстві на два види: 1) порушення умов користування, передбачених лісорубними квитками і лісовими квитками та нормативними актами, що регламентують порядок проведення рубок; 2) самовільні протиправні дії осіб, які не мають законних підстав для здійснення спеціального лісористування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації можуть бути використані: (1) у науково-дослідній сфері – для подальших розробок і вирішення проблем процедурної (процесуальної) форми в лісовому праві; (2) у правотворчій діяльності – для вдосконалення системи чинного лісового законодавства; (3) у правозастосовній діяльності – для удосконалення процедурної діяльності суб'єктів лісових правовідносин; (4) у навчальному процесі – для підготовки навчальної та науково-методичної літератури з навчальної дисципліни «Екологічне право», а також при її викладенні.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення роботи оприлюднені в доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми юридичної науки» (м. Харків, 2012 року); «Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України» (м. Харків, 9 листопада 2012 року); «Юридична осінь 2012 року» (м. Харків, 13 листопада 2012 року); «Досвід і проблеми вдосконалення екологічного законодавства» (м. Дніпропетровськ, 14 грудня 2012 року); «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 15 вересня 2013 року – 15 жовтня 2013 року); «Юридична осінь 2013 року» (м. Харків, 14 листопада 2013 року); «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» (м. Харків, 20 - 21 листопада 2013 року); «Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права» (м. Харків, 6 грудня 2013 року).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлені в 14-ти наукових публікаціях, з яких: 6 статей опубліковано в наукових фахових

періодичних виданнях з юридичних наук (із них 2 – в іноземних фахових виданнях) і 8 – у збірках тез наукових видань.

Структура дисертації обумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 198 сторінок, з яких основного тексту – 176, кількість використаних джерел – 224 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, розкриваються її сутність і стан наукового розроблення, визначаються зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета й завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічна й теоретична база, формулюється наукова новизна одержаних результатів, наводяться дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Розділ 1. «Загальна характеристика еколого-процесуальних та процедурних лісових правовідносин» складається з 3-х підрозділів, присвячених огляду витоків еколого-процесуальних та процедурних лісових правовідносин, визначенню поняття та ознак процедурних лісових правовідносин та їх співвідношення з еколого-процесуальними правовідносинами.

У підрозділі 1.1. *«Витоки дослідження еколого-процесуальних та процедурних лісових правовідносин»* проаналізовано наукові праці, в яких приділено увагу земельно-процесуальним правовідносинам починаючи з 1910 р. та закінчуючи нашими часом. Робиться акцент на тому, що досліджувалися лише окремі лісові процедурні правовідносини, а комплексне їх вивчення не проводилося.

Розглянуто комплексне дослідження А. П. Гетьмана щодо визначення еколого-процесуального права, та Д. В. Ковальського з приводу земельно-процесуальних правовідносин, а також наукові доробки з лісового права, які тією чи іншою мірою стосуються процедурних лісових правовідносин.

У підрозділі 1.2. *«Поняття, загальна характеристика та ознаки процедурних лісових правовідносин»* наведено аналіз загальнотеоретичного вчення як основи галузевих знань про правовідносини, що складається з дослідження понять «суспільні відносини», «правовідносини», «процесуальні правовідносини», співвідношення понять «процес» та «процедура». Крім того, встановлено,

що представляє собою поняття «процедура» в цілому, та проведено її системний аналіз. У роботі підтримується точка зору О. В. Яковенко стосовно визначення поняття «правової процедури», за якою остання розглядається як нормативно встановлений порядок здійснення юридичної діяльності, спрямований на реалізацію норм матеріального права і заснованих на них матеріальних правовідносин, що охороняються від порушень правовими санкціями. Головна мета юридичної процедури – реалізація основної, тобто матеріальної юридичної норми, заснованого на ній матеріального основного правовідношення. Без нього не можна зрозуміти природу юридичної процедури і сам механізм функціонування. Юридичний процес і правова процедура – явища співвідносні, тісно взаємопов'язані, але не ідентичні. Поняття юридичного процесу ширше, тому що може включати, в одному випадку, визначену комплексну правову процедуру в цілому, а в іншому випадку може здійснюватися за певною юридичною процедурою. Таким чином, процес реалізується через конкретні правові процедури, а будь-яка процедура складається як макропроцедура або як мікропроцедура.

Наведено визначення поняття «процедурні лісові правовідносини» та виокремлено їх особливості, зокрема, процедурними лісовими правовідносинами визнається врегульований законодавством порядок, послідовність дій щодо регулювання лісових відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю виконавчих та розпорядчих органів у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Особливостями процедурних правовідносин у лісовому законодавстві виступає те, що вони: 1) є суспільними відносинами, що мають форму правових; 2) виникають із приводу володіння, користування, розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; 3) характеризуються: а) поетапністю, оскільки процедурні відносини передбачають вчинення певних дій у відповідному порядку; б) структурованістю; в) публічністю; г) індивідуальністю; д) законодавчою закріпленістю; е) наявністю певної кількості суб'єктів, при цьому один із них наділений владними повноваженнями.

У підрозділі 1.3. «Порівняльний аналіз процедурних лісових та еколого-процесуальних правовідносин» визначено їх спільні та відмінні риси. Спільним є те, що: 1) вони розглядаються як необхідна складова реалізації матеріальних норм екологічного та лісового законодавства; 2) для них характерна складна правова структура, що проявляється в наявності декількох суб'єктів правовідносин; 3) наявність одного суб'єкта, який має владні повноваження. Відмінності полягають у тому, що: а) процесуальні правовідносини значно ширші за процедурні, а отже,

співвідносяться як загальне та часткове; б) процесуальні правовідносини націлені на захист прав суб'єктів або спрямовані на забезпечення невідворотності негативних наслідків для правопорушників, а процедурні мають забезпечити послідовність дій, які повинен вчинити суб'єкт даних правовідносин

Розділ 2. «Особливості процедурних лісових правовідносин» складається з 3-х підрозділів, присвячених розгляду складу процедурних лісових правовідносин, підстав їх виникнення, зміни та припинення, дослідженню окремих видів процедурних лісових правовідносин.

У підрозділі 2.1. «Склад процедурних лісових правовідносин» розглянуто структуру цих відносин. На підставі аналізу розробок науковців було зроблено висновок про доцільність підтримання точки зору щодо триланкового підходу до структури лісових правовідносин. Відповідно до нього у дисертації розглядаються такі їх елементи, як: суб'єкти, об'єкт і зміст.

Суб'єкти процедурних лісових правовідносин поділяються на основних, безпосередньо заінтересованих та допоміжних. Так, до складу основних суб'єктів процедурних лісових правовідносин входять юридичні і фізичні особи. До юридичних осіб належать підприємства, установи, організації, сумісні підприємства, міжнародні об'єднання й організації за участі українських та іноземних юридичних осіб, підприємства, що належать іноземним інвесторам, а до фізичних – громадяни України, іноземні громадяни, а також особи без громадянства.

До групи допоміжних суб'єктів необхідно віднести органи виконавчої влади з управління лісовим господарством, наділені спеціальною компетенцією: 1) Державне агентство лісових ресурсів України; 2) Міністерство екології та природних ресурсів України; 3) Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Зазначається, що об'єкт процедурних лісових правовідносин має складну структуру, що включає в себе три елементи: зовнішній, безпосередній та регулюючий. Основним (безпосереднім) елементом є послідовно вчинювана лісова процедурна діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб та інших суб'єктів лісових правовідносин, що виникає з приводу володіння, користування та розпорядження лісами; зовнішній елемент об'єкту спрямований на забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; регулюючий елемент характеризується встановленням порядку реалізації передбачених законодавством дій для забезпечення даних правовідносин.

Наведено визначення поняття «зміст лісових процедурних правовідносин» – це процедурні права та процедурні обов'язки у сфері володіння, користування та розпорядження лісами й забезпечення

охорони, відтворення і використання лісових ресурсів, а також поведінка учасників зазначених правовідносин.

У підрозділі 2.2. «Підстави виникнення, зміни та припинення процедурних лісових правовідносин» завдяки аналізу фахової літератури з'ясовано, що до них належать: волевиявлення суб'єктів правовідносин, правомірні і неправомірні їх дії, адміністративний акт і договір, які в юридичній літературі називаються юридичними фактами.

Правомірними діями в процедурних лісових правовідносинах є заготівля деревини, заготівля другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування та використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Адміністративний акт в лісовому законодавстві приймається згідно із ЛКУ Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері лісового господарства, іншими органами виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом. При складанні акта стосовно порушень лісового законодавства повинна бути додержана об'єктивність, ясність і вичерпність опису виявлених фактів і даних, які підтверджені нормативно-правовими актами. До акта не включають різного роду висновки, пропозиції та не підтверджені документами дані про суб'єкта господарювання. На підставі акта, який складено за результатами здійснення планового заходу, у ході якого виявлено порушення вимог лісового законодавства, протягом п'яти робочих днів і з дня завершення перевірки складається припис.

У ряді випадків підставою для виникнення процесуальних правовідносин є неправомірні дії осіб, що полягають у порушенні екологічного законодавства. У разі неправомірних дій для порушника настають не вигідні наслідки матеріального характеру: погашення збитків, відшкодування шкоди, сплата неустойки (штрафу, пені). Метою таких заходів виступає компенсація збитків та шкоди, завданих громадянам, юридичним особам, державі внаслідок порушення зобов'язань або неправомірних дій.

Неправомірні дії можна поділити на два види: 1) порушення умов користування, передбачених лісорубними квитками (ордерами), лісовими квитками і нормативними актами, що регламентують порядок проведення рубок; 2) самовільні протиправні дії осіб, котрі не мають законних підстав для здійснення спеціального лісокористування.

Прикладом договору як підстави виникнення процедурних лісових правовідносин можна вважати положення ЛКУ, а саме ст. 18 «Тимчасове користування лісами». Лісові ділянки виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт. Також договірні відносини виникають і на підставі ст. 23 ЛКУ, яка регулює питання лісових сервітутів. Зокрема, лісовим сервітутом визначається право на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою. Громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом. Права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду.

Підрозділ 2.3. «Окремі види процедурних правовідносин у лісовому законодавстві» присвячено характеристиці процедурних лісових правовідносин у сфері використання та відтворення лісових ресурсів. Аналізується стан вивчення проблем раціонального використання природних ресурсів, вимог їх ефективного використання, співвідношення між поняттями «раціональне використання» і «охорона навколишнього природного середовища», принципів правового використання лісів, теоретичних засад лісокористування та його видів.

Пункт 2.3.1. «Процедурні правовідносини у сфері використання лісових ресурсів» містить положення про те, що метою вдосконалення організації лісокористування має стати збільшення обсягів, підвищення повноти та комплексності використання лісових ресурсів, якості та культури лісокористування, формування економічного механізму лісокористування, що забезпечує підвищення його прибутковості і гарантує виділення коштів на охорону і відтворення лісових ресурсів. Підтримується думка про те, що шляхом оптимізації обсягів суцільних, поступових та вибіркових стиглих насаджень, а також інтенсифікації рубок догляду за лісом, побічного лісокористування та користувань вторинними ресурсами лісу, розширення рекреаційних послуг можна досягти збільшення повноти і комплексності використання лісових ресурсів, що в свою чергу повинно супроводжуватися відповідним підвищенням рівня ведення лісового господарства.

У пункті 2.3.2. «Процедурні правовідносини у сфері відтворення лісових ресурсів» містить положення про те, що метою відтворення лісових ресурсів є відновлення лісів на не покритих ними лісових землях, поліпшення породного складу і підвищення продуктивності насаджень, формування породно-вікової структури лісів, що відповідає умовам їх проростання і цільовому призначенню.

Зроблено акцент на недосконалості законодавства у сфері відтворення та використання лісових ресурсів. Автором сформульовано пропозиції щодо необхідності розробки нормативно-правового акта, що буде детально та поетапно регламентувати процедурні правовідносини у сфері використання лісових ресурсів та їх відтворення. У цьому документі повинна бути встановлена чітка процедура реалізації лісових правовідносин. Цим документом повинно стати Положення про врегулювання процедурних правовідносин у сфері використання та відтворення лісових ресурсів, яке має затвердити Державне агентство лісових ресурсів України.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення і подано вирішення наукового завдання, що полягає у розробці нових наукових положень про правову природу, особливості процедурних лісових правовідносин, а також вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізму реалізації матеріальних норм зазначених правовідносин. На підставі цього можна зробити висновки.

1. На сьогодні не проводилося комплексного дослідження процедурних правовідносин у лісовому законодавстві України. У роботі проведено аналіз стану наукових доробок щодо еколого-процесуальних та процедурних лісових правовідносин. При розгляді зазначеного питання вивчалися роботи із земельного права починаючи з 1910 р. до нашого часу, еволюція земельних правовідносин, земельно-процесуальних правовідносин, землеустрою. Важливого значення набули наукові положення, розроблені А. П. Гетьманом, з приводу еколого-процесуальних правовідносин, еколого-процесуальних норм, виникнення та змісту еколого-правового процесу.

2. При аналізі підходів до визначення поняття «юридичний процес» виявлено, що у його розумінні (як в широкому, так і вузькому) наявні певні недоліки. Зокрема, недоліком широкого розуміння юридичного процесу є те, що процес розглядається не як елемент системи засобів правового регулювання, а як правова форма діяльності державних органів. Юридичним процесом вважається будь-яке процедурно-регульоване правозастосування; при цьому отожднюються категорії «процесу» та «процедури» і лишаються за межами процедури відносин, не пов'язані із правозастосуванням. Недоліком вузького розуміння правового процесу слід назвати відсутність відображення всього розмаїття функцій юридичного процесу, обмеження його судовим

процесом, а поняття «юридичний процес» ототожнюється з судочинством.

3. Науковці розійшлися у своїх позиціях стосовно розмежування понять «процес» та «процедура». Можна виокремити декілька підходів до розуміння їх співвідношення, зокрема: 1) ці поняття є тотожними і немає потреби в їх розмежуванні. Прихильники цього дотримуються думки, що в терміні «юридична процедура» немає сенсу, а достатньо використовувати в юридичній практиці поняття «юридичний процес»; 2) процес є різновидом юридичної процедури, спрямований на реалізацію матеріальних правовідносин; 3) у цих понять немає нічого спільного, їх поєднує тільки те, що ці два поняття є юридичними категоріями; 4) процес розглядається як сукупність юридичних процедур.

Проте, процес є більш поширеним явищем ніж процедура, більш ємним і вживаним у науковій літературі. Процес націлений на захист прав суб'єктів або передбачає юридичні наслідки для правопорушників, а процедура має більш вузьке направлення, забезпечуючи послідовний порядок дій, які повинен здійснити суб'єкт правовідносин.

4. Спільним між процедурними лісовими та еколого-процесуальними правовідносинами можна визначити те, що вони: 1) розглядаються як необхідні складові реалізації матеріальних норм екологічного та лісового законодавства; 2) характеризуються складною правовою структурою, що виражається в наявності декількох суб'єктів правовідносин; 3) обов'язково мають відбуватися за участі одного з суб'єктів із владними повноваженнями.

Відмінності між ними полягають у тому, що: а) процесуальні правовідносини значно ширше за процедурні, тобто вони співвідносяться як загальне та часткове; б) процесуальні правовідносини націлені на захист прав суб'єктів або спрямовані на забезпечення невідворотності негативних наслідків для правопорушників, а процедурні мають забезпечити послідовність дій, які повинен вчинити суб'єкт даних правовідносин.

5. Процедурними лісовими правовідносинами виступає врегульований законодавством порядок, послідовність дій щодо регулювання лісових відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю виконавчих та розпорядчих органів у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

6. Ознаки процедурних лісових правовідносин: 1) це суспільні відносини, які мають форму правових; 2) виникають з приводу володіння, користування, розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; 3) характеризуються: а) поетапністю, оскільки процедурні відносини передбачають вчинення певних дій у

відповідному порядку; б) структурованістю відносин; в) публічністю (тобто публічний характер, що означає: вони утворюються в процесі діяльності уповноважених суб'єктів); г) індивідуальністю, яка передбачає в лісовому законодавстві наявність відповідної процедури по кожному з видів правочину: з приводу володіння, користування, розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; г) законодавчим закріпленням (врегулюванням процедурними нормами лісового законодавства, зокрема ЛКУ); д) кількістю суб'єктів, наявність у одного з суб'єктів владних повноважень.

7. Суб'єктами процедурних лісових праввідносин є громадяни, юридичні особи, у тому числі іноземні, держава, органи державної влади та місцевого самоврядування, які діють відповідно до законодавства України. Вказаних суб'єктів можна поділити на дві групи: громадяни та юридичні особи, що є безпосередньо заінтересованими, та органи державної влади та місцевого самоврядування, які відіграють роль допоміжних суб'єктів лісових праввідносин та виступають регуляторами для забезпечення встановленого законодавством порядку здійснення відповідних дій у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

8. Лісовою процедурною правоздатністю виступає можливість мати права та обов'язки у сферах володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів. Під лісовою процедурною дієздатністю слід розуміти здатність своїми діями особисто набувати права та створювати відповідні обов'язки, тобто вчиняти дії, спрямовані на реалізацію прав на лісові ресурси.

9. У процедурних лісових праввідносинах відбувається поділ об'єктів на зовнішній та безпосередній. Зовнішнім об'єктом виступає виникнення з приводу володіння, користування та розпорядження лісами, а безпосереднім – спрямованість на забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів. Проте це не є повною характеристикою об'єктів процедурних лісових праввідносин. При їх дослідженні необхідно також виділяти регулюючий об'єкт (аспект), що забезпечує «як само», «яким чином» буде здійснюватися відповідні праввідносини, в основу його покладена процедура реалізації встановлених законодавством дій, порядок їх здійснення (послідовність).

Отже, об'єкт процедурних лісових праввідносин має складну структуру, що включає в себе три елементи: зовнішній, безпосередній та регулюючий. Основним (безпосереднім) елементом об'єкту є послідовно здійснювана лісова процедурна діяльність органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб та інших суб'єктів лісових правовідносин, що виникає з приводу володіння, користування та розпорядження лісами. Зовнішній елемент спрямований на забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів. Регулюючий елемент характеризується встановленням порядку реалізації передбачених законодавством дій для забезпечення даних правовідносин.

10. Під змістом лісових процедурних правовідносин слід розуміти права та обов'язки суб'єктів зазначених відносин (громадян, юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування) у сфері володіння, користування та розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення і використання лісових ресурсів, а також поведінку цих учасників.

11. Підставами виникнення, зміни та припинення процедурних лісових правовідносин можуть бути волевиявлення суб'єктів правовідносин, правомірні і неправомірні їх дії, адміністративний акт і договір, які називаються юридичними фактами.

12. Усі процедури в лісовому законодавстві мають правове закріплення в різних нормативно-правових актах. ЛКУ встановлює матеріальні правовідносини, в той час коли інші акти регулюють їх процесуальні (процедурні) питання. Однак відсутній єдиний процедурно-правовий акт, який охоплював би всі ці процедурні відносини. Вважаємо за необхідне розробку нормативно-правового акта, що буде детально та поетапно встановлювати питання процедурних правовідносин у сфері використання лісових ресурсів та їх відтворення. Цим документом повинно стати Положення про врегулювання процедурних правовідносин у сфері використання та відтворення лісових ресурсів, яке має затверджуватися наказом Державного агентства лісових ресурсів України.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Савчук О. О. Наукові підходи до процедурних правовідносин в лісовому законодавстві України [Текст] / О. О. Савчук // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – Вип. 120. – С. 321-327.

2. Савчук Е. А. Понятие и признаки процедурных правоотношений в лесном законодательстве Украины [Текст] / Е. А. Савчук // Журнал

научных публикаций аспирантов и докторантов (г. Курск, Российская Федерация). – 2013. – № 6(84). – С. 65-68.

3. Савчук О. О. структура процедурних лісових правовідносин в лісовому законодавстві України [Електронний ресурс] / О. О. Савчук // Теорія і практика правознавства : електронне видання. 2013. – Вип. 2 (4). – Режим доступу : <http://nauka.jur-academy.kharkov.ua>.

4. Савчук Е. А. Основания возникновения, изменения и прекращения процедурних правоотношений в лесном законодательстве Украины [Текст] / Е. А. Савчук // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов (г. Курск, Российская Федерация). – 2013. – № 11(89). – Курск, 2013. – С. 94-96.

5. Савчук О. О. Класифікація процедур в лісовому законодавстві України / О. О. Савчук // Вісник національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2013. – № 4 (75). – С.269-276.

6. Савчук О. О. Процедура організації лісового господарства як вид процедурних правовідносин [Текст] / О. О. Савчук // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – Вип. 124. – С. 240-250.

7. Савчук О. О. Правове регулювання процедурних правовідносин в лісовому законодавстві [Текст] / О. О. Савчук // Актуальні проблеми юридичної науки: тези доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конференції. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012 – С. 356-358.

8. Савчук О. О. Загальні особливості процедурних правовідносин в лісовому законодавстві України [Текст] / О. О. Савчук // Юридична осінь 2012 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листопада 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 306-308.

9. Савчук О. О. Проблеми удосконалення лісового законодавства України [Текст] / О. О. Савчук // Досвід і проблеми екологічного законодавства: матеріали Міжнар. круглого столу, присвяч. 15-річчю початку підготовки фахівців у галузі правознавства в НГУ (14 грудня 2012 р.) / Держ. вищий навчал. заклад «Нац. гірничий ун-т», Євразійська асоціація правничих шкіл та правників. – Дніпропетровськ НГУ, 2012. – С.121-125.

10. Савчук Е. А. Актуальные проблемы кодификации лесного законодательства в контексте законодательства ЕС [Текст] / Е. А. Савчук // Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України: зб.

тез наук. доповідей учасників «круглого столу» (9 листопада 2012 р.) – Х.: 2012. – С. 176-178.

11. Савчук О. О. Об'єкт процедурних лісових правовідносин / О. О. Савчук // Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права: матеріали «круглого столу» (Харків, 6 грудня 2013 р.) : зб. тез наук. доп. / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – С. 288-290.

12. Савчук О. О. Зміст процедурних лісових правовідносин / О. О. Савчук // Теорія та практика сучасної юриспруденції: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Асоціація випускників Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х.: «Точка», 2013. – С. 63-65.

13. Савчук О. О. Суб'єкти процедурних лісових правовідносин / О. О. Савчук // Юридична осінь 2013 року : зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листоп. 2013 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого»; Право, 2013. – С.153-155.

14. Савчук О. О. Підстави виникнення процедурних лісових правовідносин / О. О. Савчук // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України» (Харків, 20-21 листоп. 2013 р.) – Х.: Право, 2013. – С.969-971.

АНОТАЦІЯ

Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню процедурних лісових правовідносин. Вивчаються поняття та ознаки, склад, підстави виникнення, зміни та припинення зазначених правовідносин. Проведено порівняльний аналіз процедурних лісових та еколого-процесуальних

правовідносин, з'ясовано звідки беруться їх витoki. Окремо розглянуто процедурні правовідносини в сфері використання та відтворення лісових ресурсів.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення відповідних положень чинного лісового законодавства України.

Ключові слова: ліс, процедура, правовідносини, об'єкт процедурних лісових правовідносин, суб'єкт процедурних лісових правовідносин, використання лісових ресурсів, відтворення лісових ресурсів.

АННОТАЦІЯ

Савчук Е. А. Процедурные правоотношения в лесном законодательстве Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию процедурных лесных правоотношений. Изучаются понятие и признаки, состав, основания возникновения, изменения и прекращения указанных правоотношений. Осуществлен сравнительный анализ процедурных лесных и эколого-процессуальных правоотношений. Так, общим является то, что они: 1) рассматриваются как необходимые составляющие реализации материальных норм экологического и лесного законодательства; 2) характеризуются сложной правовой структурой, которая проявляется в наличии нескольких субъектов правоотношений; 3) включают в себя обязательно одного из субъектов с властными полномочиями. Различия указанных правоотношений заключаются в том, что: 1) процессуальные правоотношения значительно шире процедурных, а следовательно, они соотносятся как часть и целое; 2) процессуальные правоотношения нацелены на защиту прав субъектов или направлены на обеспечение неотвратимости негативных последствий для правонарушителей, а процедурные должны обеспечить последовательность действий, которые необходимо совершить субъекту данных правоотношений.

Под процедурными лесными правоотношениями предлагается понимать установленный законодательством порядок, последовательность действий по регулированию лесных отношений, возникающих в связи с деятельностью органов государственной власти,

местного самоуправления в сфере владения, пользования и распоряжения лесами, обеспечения охраны, воспроизводства и использования лесных ресурсов.

Особое внимание в диссертационной работе уделяется исследованию субъектов процедурных правоотношений, обосновывается их деление на непосредственно заинтересованных и вспомогательных субъектов. Раскрываются понятие «процессуальная правоспособность» и «процессуальная дееспособность» субъектов процедурных лесных правоотношений.

Отдельно рассмотрены процедурные правоотношения в сфере использования и воспроизводства лесных ресурсов.

Сформулированы предложения по усовершенствованию соответствующих положений действующего лесного законодательства Украины.

Ключевые слова: лес, процедура, правоотношение, объект процедурных лесных правоотношений, субъект процедурных лесных правоотношений, использование лесных ресурсов, воспроизводство лесных ресурсов.

SUMMARY

Savchuk E. A. Procedural legal relations in the forest economy of Ukraine. - On the manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Juridical Sciences, speciality 12.00.06 – land law; agricultural law; environmental law; natur resources law. – Yaroslav Mudryi National Law University, the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkov, 2015.

The thesis deals with the complex and comprehensive study of forest procedural relationships. The problems concerning the concept and characteristics, composition, origin grounds, modification and termination of these relations. Attention has paid to research a comparative analysis of the procedural forest and environmental legal proceedings, made to study their origins. Separately considered procedural relations in the use and reproduction of forest resources.

Proposals to improve the relevant provisions of the current forest legislation of Ukraine.

Keywords: forest, procedure, relationship, to procedural forest relations, the subject of legal procedural forest, use of forest resources, forest resources reproduction.

Відповідальний за випуск:
кандидат юридичних наук, доцент Бредіхіна В. Л.

Підписано до друку 07.09.2015 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умов. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Замовлення № 1332.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77